

Ćwiczenie OP4

SPRAWDZANIE PRAW ODBICIA I ZAŁAMANIA ŚWIATŁA ORAZ ZJAWISKA CAŁKOWITEGO WEWNĘTRZNEGO ODBICIA

1. Cel ćwiczenia

Celem ćwiczenia jest praktyczne wykorzystanie podstawowych praw i zasad optyki geometrycznej.

2. Zagadnienia do przygotowania

Zagadnienia do opracowania i nauczania się (**przed przystąpieniem** do wykonywania ćwiczenia):

- prawa rządzące zjawiskiem odbicia i załamania światła, całkowite wewnętrzne odbicie,
- typy zwierciadeł i soczewek, bieg promieni, podstawowe wzory, soczewki grube,
- znajomość współczynników załamania dla: szkła, pleksiglasu, lodu, wody, powietrza.

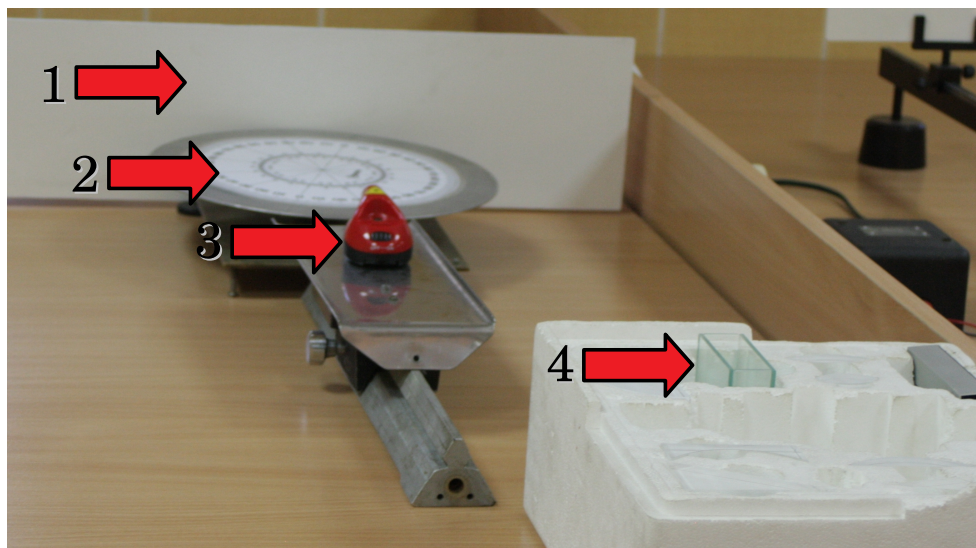
Część teoretyczna sprawozdania (opracowana **przed przystąpieniem** do części praktycznej):

- opisać bieg promienia przez płytkę płasko-równoległą. Wykazać, że promień światła padający na powierzchnię przezroczystej płytki płasko-równoległej o grubości d wychodzi z niej bez zmiany kierunku, a jest jedynie przesunięty o Δ :

$$\Delta = d \sin \alpha \left(1 - \frac{\cos \alpha}{\sqrt{n^2 - \sin^2 \alpha}} \right), \quad (1)$$

gdzie: α – kąt padania, n – współczynnik załamania światła materiału płytki.

3. Przyrządy pomiarowe, opis i schemat aparatury, przyjęte oznaczenia

Rysunek 1: Aparatura pomiarowa: laser półprzewodnikowy lub inne źródło światła (1), tarcza-kątomierz (2), ekran (3), zestaw badanych elementów optycznych (4). Ponadto: suwmiarka

p – promień padający,

α – kąt zawarty pomiędzy promieniem padającym a normalną do powierzchni w punkcie padania (kąt padania),

z – promień załamany,

β – kąt zawarty pomiędzy promieniem załamanym a normalną (kąt załamania),

O – promień odbity,

δ – kąt zawarty pomiędzy promieniem odbitym o a normalną (kąt odbicia),

γ – kąt, przy którym następuje całkowite wewnętrzne odbicie,

w – promień przechodzący (wychodzący z elementu optycznego),

$n_{21} = \frac{\sin \alpha}{\sin \beta}$ – współczynnik załamania światła w ośrodku 2 względem ośrodka 1,

c – prędkość światła w próżni, $300\,000\,\frac{\text{km}}{\text{s}}$ (dokładnie $299\,792\,458\,\frac{\text{m}}{\text{s}}$),

S_{co} – cylindryczna soczewka płasko-wypukła o płaszczyźnie zawierającej oś walca.

4. Przebieg ćwiczenia (pomiarów)

Zakres badań i pomiarów ustala opiekun dydaktyczny. W opracowaniu umieścić schematy wszystkich doświadczeń z zaznaczonym biegiem promieni!

(a) **Prawo odbicia.** Element optyczny: zwierciadło płaskie

- Źródło światła umieścić na metalowej tacy.
- Ustawić źródło światła i tarczę kątomierza tak, aby promień pokrywał się z osią 0° – 0° .
- Ustawić zwierciadło z płaszczyzną odbijającą na osi 90° – 90° .
- Obracać układ tarcza–zwierciadło, tak aby promień świetlny przechodził zawsze przez środek tarczy.
- Promień padający p tworzy z osią 0° – 0° (normalna do zwierciadła w punkcie padania), kąt padania α – zgodnie z Tabelą 1.
- Promień odbity O tworzy z tą samą osią 0° – 0° kąt odbicia δ – wpisać do Tabeli 1.

Tablica 1: Sprawdzenie prawa odbicia

α [$^\circ$]	10	20	30	40	50	60	70	80
β [$^\circ$]								

(b) **Prawo załamania.** Element optyczny: S_{co} – soczewka cylindryczna płasko-wypukła o płaszczyźnie zawierającej oś walca

- Źródło światła umieścić na metalowej tacy,
- Ustawić źródło światła i tarczę kątomierza tak, aby promień pokrywał się z osią 0° – 0° .
- Umieścić na tarczy soczewkę S_{co} płaską stroną skierowaną w kierunku źródła światła i pokrywającą się z osią 90° – 90° .
- Obracać układ tarcza–soczewka tak, aby promień świetlny przechodził zawsze przez środek soczewki. Promień padający p tworzy z osią 0° – 0° kąt padania α , przyjętym z Tabeli 2,
- Promień przechodzący w tworzy z tą samą osią 0° – 0° kąt załamania β – wpisać do Tabeli 2.
- Uzupełnić Tabelę 2.
- Zmierzyć promień walca soczewki.

viii. Wykorzystując wzór soczewkowy:

$$\frac{1}{f} = (n - 1) \left(\frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} \right), \quad (2)$$

oblicz ogniskową f soczewki S_{co} .

Tablica 2: Wyznaczenie współczynnika załamania materiału soczewki

α [°]	10	20	30	40	50	60	70	80
β [°]								
$\sin \alpha$								
$\sin \beta$								
$n = \frac{\sin \alpha}{\sin \beta}$								

(c) **Zjawisko całkowitego wewnętrznego odbicia.** Element optyczny: S_{co} – soczewka cylindryczna płasko-wypukła o płaszczyźnie zawierającej oś walca.

- Źródło światła umieścić na metalowej tacy,
- Ustawić źródło światła i tarczę kątomierza tak, aby promień pokrywał się z osią 0°–0°.
- Umieścić na tarczy soczewkę S_{co} wypukłą stroną skierowaną w kierunku źródła światła tak, aby płaska strona pokrywała się z osią 90°–90°.
- Obracać układ tarcza–soczewka tak, aby promień świetlny przechodził zawsze przez środek soczewki. Promień padający p tworzy z osią 0°–0° kąt padania, przyjętym z Tabeli 3.
- Promień wychodzący w tworzy z tą samą osią 0°–0° kąt załamania β – wpisać do Tabeli 3.
- Uzupełnić Tabelę 3,
- Obliczyć:
  - średni kąt graniczny, γ_{sr} [°],
  - współczynnik załamania światła, $n = \frac{1}{\sin \gamma_{sr}}$,
  - prędkość rozchodzenia się światła w ośrodku, $\nu = \frac{c}{n}$ [$\frac{km}{s}$],
  - zmierzyć promień walca soczewki, R [cm],
  - ogniskową f soczewki S_{co} wykorzystując wzór soczewkowy:

$$\frac{1}{f} = (n - 1) \left(\frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} \right). \quad (3)$$

Tablica 3: Pomiar kąta granicznego

α [°]	10	20	30	γ	50	60	70	80
β [°]								
γ [°]								
Średni kąt graniczny γ_{sr} [°] =								

(d) **Przesunięcie Δ promienia przez płytkę płasko-równoległą.** Element optyczny: płytkę płasko-równoległą o grubości d

Dla małych kątów padania przesunięcie opisane równaniem (1) można w sposób przybliżony zapisać jako:

$$\Delta = d \alpha_{rd} \frac{n - 1}{n}, \quad (4)$$

gdzie: kąt padania α_{rd} jest mierzony w radianach.

- (e) **Przesunięcie Δ promienia przez płasko-równoległą warstwę cieczy.** Element optyczny: kuweta płasko-równoległa o grubości d z cieczą
W obliczeniach korzystamy ze wzoru (4).

5. Tabele pomiarowe i opracowanie wyników

6. Ocena wyników pomiarów

Zapis wyników z błędem wraz z jednostkami w układzie SI.

Porównanie otrzymanych wielkości fizycznych z tablicowymi.

Dyskusja popełnionych błędów systematycznych i przypadkowych.

Propozycje poprawy dokładności pomiarów.

7. Literatura

- *Podstawy fizyki*, Halliday D., Resnick R., Walker J., dowolne wydanie.
- *Pracownia fizyczna*, Szydłowski H., dowolne wydanie.
- *Ćwiczenia laboratoryjne z fizyki*, Dryński T., dowolne wydanie.
- *Fizyka doświadczalna, cz. 4: Optyka*, Szczeniowski Sz., dowolne wydanie.